

Toni Malminen – Sakari Wuolijoki (toim.)

Oikeus, kirjastot ja kulttuuri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

www.lakimiesyhdistys.fi

© Suomalainen Lakimiesyhdistys, kirjoittajat sekä kuvaajat ja kuvaoikeuksien haltijat

Kannen taideteos Outi Leinonen: *Opus*, keramiikkaa, 1998

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen omistuksessa, julkaistu taiteilijan luvalla

Kuva: Jani Laukkanen

Kannen suunnittelu: Elina Malmi

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISSN-L 0356-7222

ISSN 0356-7222

IBSN 978-951-855-379-6

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2019

Erityinen osa

Juristikirjastoja omistajiensa kuvaamina

Toni Malminen – Sakari Wuolijoki

Juridiikasta kaunokirjallisuuteen:

Tasavallan presidentti lakimiehenä ja kirjanystävänä

Tasavallan presidentti, varatuomari Sauli Niinistö ottaa allekirjoittaneet vastaan virka-asunnossaan Mäntyniemessä maaliskuisena kauniina kevättalven päivänä. Audienssin syytä on presidentin lupaus haastattelusta tähän oikeuskirjallisuutta ja lakimiesten yksityiskirjastoja koskevaan teokseemme.

Ennen keskustelun aloittamista luovutamme tuliaislahjana Lakimies-lehden sidotun vuosikerran vuodelta 1970. Lahjaan valintaan ovat vaikuttaneet useat syyt. Ensinnäkin haastattelussa on tarkoitus puhua muun ohella oikeustieteen opiskelusta 1970-luvulla ja ar-



Haastattelun aluksi Sakari Wuolijoki ojensi tasavallan presidentille lahjaksi Lakimies-lehden vuosikerran 1970 sidottuna. Tuona vuonna Lakimies-lehteen sisältyi paljon presidentillistä aineista: Urho Kaleva Kekkonen syntymäpäivähaastattelun lisäksi lehdessä julkaistiin tuona vuonna J.K. Paasikiveä koskeva juhlakirjoitus, koska hänen syntymästään tuli kuluneeksi sata vuotta. Kuva: Matti Porre / Tasavallan presidentin kanslia.

velemme, että tuon ajan Lakimies-lehti voi kirvoittaa kiinnostavaa keskustelua sekä elävöittää muistoja. Hauska yksityiskohta on se, että vuonna 1970 tuolloin 70-vuotias presidentti Urho Kekkonen antoi Lakimies-lehdelle tunnetun vasemmistoradikaalin haastattelun oikeuslaitoksen väitetyistä epäkohdista.¹ Nyt on 70-vuotiaan presidentti Sauli Niinistön vuoro tulla haastatelluksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen kirjaan. Tästä haastattelusta on kuitenkin tuleva varsin erilainen kuin presidentti Kekkosen haastattelusta aikanaan, koska tarkoitus on keskittyä presidentin kirjallisiin harrastuksiin. Poliittiset näkemykset oikeuslaitoksesta eivät nykypäivänä presidentin haastatteluun sopsisikaan.

1. Opiskeluaika ja oikeuskirjallisuus

Sauli Niinistö opiskeli oikeustiedettä Turun yliopistossa, josta hän valmistui oikeustieteen kandidaatiksi vuonna 1974.² Opiskeluaikojen alusta presidentille on jäänyt erityisesti mieleen roomalainen oikeus ja oikeuden yleiset opit, jotka jo tuolloin tekivät häneen vaikutuksen. Kuten tunnettua, roomalainen oikeus on vaikuttanut eurooppalaiseen oikeuteen vahvasti roomalaisen oikeuden yliopistoissa ja tuomioistuimissa tapahtuneen omaksumisen eli reseption kautta. Oikeustieteen ylioppilaana Sauli Niinistö oli pöntännyt Max Kaserin teosta roomalaisesta yksityisoikeudesta, jonka Turussa 1970-luvun alussa apulaisprofessorina toiminut Hannu Tapani Klami oli suomentanut vuonna 1968.

Roomalaisesta oikeudesta presidentti ei kuitenkaan ammentanut niinkään oikeussääntöjä, vaan jotain yleisempää, jota hän kuvaa ”oikein tekemiseksi”.³ Kyse on siitä, että ikiaikaisia oikeusperiaatteita voi soveltaa muuhunkin kuin oikeudelliseen ratkaisutoimintaan. Yhtenä esimerkkinä presidentti nostaa esille lähinnä velvoiteoikeudessa tunnetun *bonus pater familias* -periaatteen, jolla oikeustieteessä viitataan huolelliseen toimintaan tai sen

¹ Kansanvallasta ja sen toteutumisesta lainkäytössä. 70-vuotiaan Urho Kaleva Kekkosen ajatuksia ajankohtaisista kysymyksistä. Lakimies 6/1970 s. I. Presidentti Kekkosen haastattelu poikkesi tavallisesta juhlapäivähaastattelusta. Sen kysymykset olivat perusteluineen laatineet Aulis Aarnio, Matti Savolainen ja Ilmari Ojanen. Vastauksista Kekkosen kanssa keskusteli työryhmä, johon kuuluivat Lars D. Eriksson, Antti Kivivuori, Olavi Heinonen, Raimo Blom ja Antero Jyräntä. Haastattelun syntyä ja sen jälkivaikutuksia on kuvattu teoksessa Antero Jyräntä: Kolme vuotta linnassa. Muistiihpanoja ja jälkiviisautta. Werner Söderström 1990, s. 258–287.

² Eloisa kuvaus Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan alkuvaiheista on Hannu Tapani Klami: Juridiikkaa Suomen Turussa 1960–1980. Tutkimuksia ja kokemuksia Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan toiminnan alkuvuosilta. Turun yliopisto 1984.

³ Roomalaisen oikeuden ja aatehistorian asemaa Turussa vahvisti erityisesti Otto Brusiin, joka oli koko akateemisen uransa ajan kiinnostunut oikeuden aatehistoriasta. On kiinnostavaa, että Brusiin tarkasteli oikeutta juuri oikean ja oikeellisuuden periaatteiden kautta. Hänen ensimmäisiä julkaisujaan olikin Defensor Legiksessä vuonna 1932 julkaistu artikkeli Oikeellisuudesta. Kiinnostava erittely Brusiinin ajattelusta on Hannu Tolonen: Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Otto Brusiinin väitöskirjan tarkastelua aikalais- ja nykykeskustelussa. Teoksessa Hannu Tolonen: Oikeuden kaleidoskooppi. Kirjoituksia oikeudesta ja sen historiasta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008, s. 167–210. Vuonna 1969 Hannu Tapani Klami puolestaan väitteli Turussa roomalaisoikeudellisella väitöskirjalla Mutua magis videtur quam deposita. Über die Geldverwahrung im Denken der römischen Juristen.

objektiivisten mittapuiden asettamiseen. Poliitiikassa presidentti kertoo usein myös operoi-neensa vaaran lähteen avaamista koskevalla opilla. Tässä opissahan on kyse siitä, että oi-keudellisesti moitittavana huolimattomuutena tai riittävänä syy-yhteytenä voidaan pitää myös vaaran lähteen avaamista.⁴ Tällaisia oikeustieteen klassisia maksimeja presidentti on voinut käyttää suorastaan elämänohjeina tai vähintäänkin viitata niihin yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Opiskeluaikana presidentti hankki ensimmäisen lakikirjansa, Suomen Laki I -teoksen. Tämä oli hänen muistikuvansa mukaan ajan tapaan hieman vanha painos, antikvariaatista ostettu. Haastattelun aikana keskustelumme ajautuu lakikirjan pedagogiseen merkitykseen. Lakikirjojen käyttäminen on käynyt aiempaa harvinaisemmaksi oikeustieteen opiskelijoiden ja nuorten juristien keskuudessa. Pohdimme tässä yhteydessä sitä, kuinka hyvä teos lakikirja on systemaattisen oikeusjärjestyksen kokonaiskuvan syntymisen kannalta. Lisäksi keskustelemme siitä, kuinka maallikko saattaa luulla, että juridiikan osaaminen on lakikirjan sisällön osaamista. Presidentillä on tästä osuva vertaus aakkosiin: ”Laki on kuin aakkoset. Laki pitää tuntea, jotta sitä osaa lukea”. Tällä hän tarkoittaa tietenkin sitä, että juristin ammattitaito on myös loogista ajattelua.

Keskustellessamme oikeustieteen opiskelusta 1970-luvulla emme voi olla kysymättä siitä, miten presidentti suhtautui opiskeluaikanaan tuolloin käynnissä olleeseen oikeustieteen politisoitumiseen. Tuona aikana vasemmistolaisen ajattelun omaksuneet oikeustieteen tutkijat vaativat muun muassa vakiintuneesta lainopista luopumista, oikeustieteen ”kansanvaltaistamista” ja sen lähentämistä yhteiskuntatieteeseen. Presidentin vastaus kysymykseen oikeustieteen politisoitumisesta on yllättävä henkilölle, joka on muodostanut kuvansa tuon ajan oikeustieteestä pelkästään kirjallisuuden kautta. Presidentti ei nimittäin havainnut oikeustieteen poliittisuutta opintojen yhteydessä. Pienen pohdinnan jälkeen päädyimme siihen, että oikeustieteen opetus on todennäköisesti ollut niin konservatiivista – ja luultavasti melko riidattomiin perusasioihin keskittyvää – että mahdolliset poliittiset jännitteet eivät ole tulleet opetuksessa esille.

⁴ Vaaran lähteen avaamisen opin on suomalaisen oikeustieteeseen tiettävästi tuonut Y. J. Hakulinen, joka perusti tutkimustoimintansa hyvin johdonmukaisesti roomalais-saksalaisen siviilioikeuden tutkimuksen varaan. Vaaran lähteen avaamista Hakulinen kuvaa näin: ”Joka avaa vaaran lähteen, on siitä johtuvan huolenpitovelvollisuutensa nojalla vastuussa luomassaan tilanteessa syntyvistä, toisen teolla aiheutetuista vahingoista, jotka sisältyvät vaaran piiriin.” Ks. Y. J. Hakulinen: *Velvoiteoikeus I. Yleiset opit*. Suomalainen tiedeakatemia 1965, s. 342. Vaikka nykyisessä velvoiteoikeudellisessa tutkimuksessa ei nimenomaisesti yleensä viitata vaaran lähteen avaamista koskevaan oppiin, on se edelleen täysin käyttökelpoinen tapa hahmottaa tuottamuksen ja syy-yhteyden kysymyksiä.

2. Lakimiehenä ja tuomarina

Valmistumisensa jälkeen Sauli Niinistö toimi käytännön lakimiestehtävissä vuosina 1974–1988. Hän oli viskaalina Turun hovioikeudessa ja piti samaan aikaan omaa lakiasiaintuomistoaan. Näissä tehtävissä oikeuskirjallisuuden käyttö oli tietenkin arkipäiväistä. Oman oikeustieteellisen kirjaston kokoaminen ei ollut välttämätöntä, koska Niinistö pystyi hyödyntämään hovioikeuden kirjastoa. Tästä huolimatta hän kokosi ammatillisia perustarpeita varten kattavasti oikeuskirjallisuutta lakiasiaintuomistoonsa. Kun Niinistö myöhemmin myi lakiasiaintuomistonsa, kirjasto siirtyi osana kauppaa.

Niinistö työskenteli hovioikeudessa omana aikanaan tunnetun prosessualistin, hovioikeudenneuvos Touko Kososen, osastolla. Tuon ajan oikeuskirjallisuudesta presidentille ovat erityisesti jääneet mieleen Tauno Tirkkoson prosessioikeudelliset teokset. Tirkkonen oli julkaissut 1960- ja 1970-luvuilla käsikirjat rikosprosessioikeudesta ja siviiliprosessioikeudesta. Niitä tarvittiin Kososen osastolla.

Keskustelumme ajautuu oikeuskirjallisuuden lisäarvoon eräänlaisena ammatillisen turvallisuuden takeena käytännön lakimiehelle. Presidentti muistelee sitä, kuinka vapauttava ja mukava tunne lakimiestyötä tehtäessä oli löytää oikeuskirjallisuudesta selkeä omaa käsitystä tukenut kannanotto. Se synnyttää itsevarmuuden tunnetta, kun käytännön lakimiehenä voi varmistua siitä, että maan parhaat asiantuntijat ovat tulkinneet asiaa samoin. Tästä kumpuaakin yksi oikeustieteen tehtävistä: käytännöllisten tulkintasuosituksien tuottaminen.

3. Lakimiehenä politiikassa

Sauli Niinistö toimi kansanedustajana vuosina 1987–2003 ja 2007–2011. Kansanedustaja-aikana hänellä oli lukuisia tehtäviä, joissa oikeudellista asiantuntemusta pystyi hyödyntämään. Tuoreena kansanedustajana hän oli esimerkiksi eduskunnan lakivaliokunnan jäsen 1987–1993.

Erittäin vaativaa ja periaatteelliselta merkitykseltään tärkeää oli luonnollisesti uuden perustuslain valmistelu ja säätämistyö, jossa Niinistö oli mukana. Sauli Niinistö oli perustuslakivaliokunnan puheenjohtajana vuosina 1993–1995. Nämä vuodet olivat nykyisenkin perustuslain kannalta tärkeitä, koska perusoikeusuudistus toteutettiin noina vuosina. Perustuslakivaliokunta antoi perusoikeusuudistusta koskevan mietintönsä Niinistön toimiessa valiokunnan puheenjohtajana vuonna 1994. Tämä mietintö on muodostunut sangen tärkeäksi valtiosääntöoikeuden oikeuslähteeksi, koska se sisältää muun ohessa sittemmin ohjaavaksi muodostuneen luettelon perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä.⁵

⁵ PeVM 25/1994 vp.

Lainsäädäntötyössä oikeuskirjallisuuden käyttäminen ei ollut välttämätöntä, koska alan keskeisiä teoksia kirjoittaneita professoreja kuultiin tavallisesti asiantuntijoina valiokunnissa. Presidentti on kuitenkin pohtinut oikeuden ja politiikan suhdetta lukemalla tätä koskevaa oikeuskirjallisuutta. Haastattelussamme presidentti nostaa esille esimerkiksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuonna 2007 julkaiseman teoksen *Oikeus ja politiikka*, joka on yhteiskuntafilosofinen esseekokoelma.⁶ Presidentti Niinistö luonnehtii kirjaa kiehtovaksi.

4. Presidentin yksityiskirjasto

Presidentin nykyinen yksityiskirjasto koostuu ennen kaikkea kaunokirjallisuudesta, jota kokoelmassa on todella runsaasti. Presidentti kertoo lukevansa kaunokirjallisuutta ahkerasti, mikä onkin helppo uskoa, kun saa kuulla, minkälaisia jokaisen bibliofilin arkisia ongelmia hänellä on: kaikkia kirjastoon kuuluvia kirjoja ei voi muistaa tietyistä luettelointitoimista huolimatta, kirjojen säilytys tuottaa tuskaa ja kirjoja kertyy lisää suurempaa tahtia kuin mitä millään ennättää lukea. Presidentti saa runsaasti kirjoja lahjaksi, minkä lisäksi hän itse hankkii kirjoja antikvariaateista ja erilaisilta kirjamessuilta.

Kaunokirjallisuudesta keskusteltaessa presidentti on omimmalla alueellaan. Viittaamme haastattelussa molempien oikeuksien tohtori, presidentti J. K. Paasikiveen, joka oli vanhemmalla iällään tultuaan promovoiduksi ensimmäiseksi lakitieteen riemutohtoriksi myöntänyt vieraantuneensa juridiikasta täysin ja kertonut lukevansa vain historiaa ja politiikkaa.⁷ Josain määrin presidentti voi samastua tässä suhteessa Paasikiveen, vaikka toki edelleen työskentelee myös lainopillisten tulkintakysymysten parissa oikeudellisen neuvonantajansa kanssa. Eroa Paasikiven lukutottumuksiin tulee siitakin, ettei presidentti lue niinkään politiikkaa tai elämäkertoja, vaan rentoutuu nimenomaan kaunokirjallisuuden parissa.

Kaunokirjallisuudesta puhuttaessa presidentti kertoo olevansa moniruokainen. Kotimaisesta kirjallisuudesta on tullut viimeksi luettua Juha Hurmetta, Heidi Köngästä, Mikko Rimmistä ja Kari Hotakaista. Presidentti kerää myös muun muassa Tammen Keltaisen kirjaston kirjasarjaa, jossa julkaistaan ulkomaista korkeatasoista kaunokirjallisuutta suomeksi. Tämä on melkoinen keräilyala, koska Tammi on julkaissut tässä kirjasarjassa vuodesta 1954 alkaen lähes 500 kirjaa. Näistä presidentin kirjastoon kuuluu yli 300 teosta.

Bibliofilien murheista yleisimpiä ovat kirjojen säilyttämiseen ja kertymiseen liittyvät ongelmat. Tässä suhteessa presidentillä on tällä hetkellä siedettävä tilanne, koska hän on

⁶ Kimmo Nuotio – Heta Aleksandra Gylling (toim.): *Oikeus ja politiikka. Filosofisia esseitä*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007.

⁷ Ks. Yrjö Blomstedt: J. K. Paasikivi – ihanteita ja realiteetteja. *Lakimies* 1970 s. 851. Lakimieheissä julkaistiin vuonna 1970 Paasikiveä koskeva juhlakirjoitus, koska Paasikiven syntymästä tuli tuona vuonna kuluneeksi sata vuotta.

voinut ottaa kirjojen varastointikäyttöön myös presidentin virka-asunnon Mäntyniemen. Hän kertoo kuitenkin olevansa nyt jo huolissaan siitä, mitä tulee tekemään kaikille kirjoilleen presidenttikauden päätyttyä: kotikirjasto kun on nyt jo täynnä. Kotikirjaston rajat ovat tulleet vastaan siitä huolimatta, että presidentin kotona on käytössä bibliofilille oivallisesti sopiva kirjahyllymalli, joka on niin syvä, että kirjat ovat kahdessa rivissä. Hyllyn syvempi osa on korotettu niin, että takarivissä olevien kirjojen selät pilkottavat näkyviin.

Muut kuin kirjankeräilijät eivät yleensä voi ymmärtää sitä, miten paljon ajatustyötä kirjojen järjesteleminen yksityiskirjastoon voi vaatia. Presidentti sen sijaan on selvästi miettinyt näitäkin seikkoja. Kun kysymme, onko presidentti haaveillut koko kirjastonsa järjestämisestä yhteen paikkaan ja siitä, miten hän järjestäisi kirjat, hän kertoo auliisti pohdinnoistaan. Kirjaston kokoaminen hyvin järjestetyksi kokonaisuudeksi olisi tietenkin ihanteellista, vaikka se on toistaiseksi osoittautunut mahdottomaksi tehtäväksi. Kirjat voisi järjestää esteettisesti kirjojen koon ja selkämysten mukaan, aakkosittain tai jotenkin aihealueiden mukaan. Kuulostaa itsestään selvältä, mutta kun suhde kirjoihin on syvälinen, tällaisista kysymyksistä muodostuu usein visaisia valintoja.

5. Suhde kirjaan ja lukemiseen

Presidentillä on ollut pitkään hyvin henkilökohtainen ja läheinen suhde lukemiseen sekä kirjoihin. Hän kertoo esimerkiksi siitä, kuinka hänellä aiemmin oli tapana työviikon päätteeksi mennä lasten kanssa kirjastoon. Kirjastoista keskustellessamme sivuamme myös kirjastojen kehitystä: esimerkiksi sitä, kuinka kirjastojen entisaikojen harras, lukemiseen ja keskittymiseen kannustava, tunnelma voi vaarantua, jos kirjastojen toiminnan painopiste siirtyy liiaksi kirjojen lainaamisesta muuhun toimintaan.

Mielenkiintoista on myös suomen kieltä koskeva keskustelumme. Presidentti lukee nimenomaan suomeksi. Puhumme suomen ilmaisuvoimasta ja kielen rikkaudesta innokkaasti melkein pätopeliansävyyn, kun presidentti nostaa esille tärkeän julkisuudessa näkymättömäksi jääneen teeman. Suomen kielen kääntäjät eivät yleensä saa ansaitsemaansa huomiota. Käännöstyö on kuitenkin hyvin tärkeää kielen elinvoimaisuuden säilyttämiseksi ja se vaatii erinomaista kielen taitoa. Loistavana käännöksenä presidentti mainitsee esimerkiksi Ilkka Rekiaron suomentaman teoksen Stoner, joka kuvaa erään yhdysvaltalaisen yliopistonopettajan elämää.

Keskustelemme myös yksityiskirjaston luomasta henkisen turvallisuuden tunteesta. Presidenttikin pitää omaa kirjastoaan rauhoittavana tyyssijana. Kotona kirjahyllyistä on kuulemma muodostettu eräänlainen kirjallinen interiööri, jonne on mukava vetäytyä moninaisten työtilanteiden jälkeen.

Haastattelutuokiomme loppuvaiheilla keskustelemme myös kirjan tulevaisuudesta. Viime vuosina on pohdittu painetun kirjan tulevaisuutta. Toiset uskovat painetun kirjan vetovoimaan ja lukijan tunnesiteeseen tällaiseen kirjaan, toiset korostavat kirjan sisältöä ja sähköisen kirjan lukemisen vaivattomuutta. Presidentti kuuluu ensin mainittuihin. Hänelle kirjan fyysinen olemus ja kirjan sisältö kietoutuvat yhteen. Presidentti mainitsee myös haavainneensa ristiriidan siinä, että kirjoja julkaistaan nykyään tavattoman paljon, mutta toisaalta nuorilla ei välttämättä edes ole kirjahyllyjä kotonaan. Mitä kirjoille tapahtuu? Ikävä on ajatella, että kirjoista olisi muodostunut kertakäyttötavaraa.

Haastattelun lopuksi esitämme vielä yksinkertaiselta kuulostavan, mutta itse asiassa melko syvällisen kysymyksen siitä, mikä kirjoissa kiehtoo. Vastaus kuvastaa sitä, että presidentti on selvästi miettinyt suhdettaan lukemiseen: ”Toisen ihmisen ajattelu. On se sitten asiaa, vaikkapa oikeustiedettä, tai kaunokirjallisuutta.”

* * *

Tasavallan presidenttiä haastattelivat 28.3.2019 OTT, työelämäprofessori Toni Malminen ja OTT, työelämäprofessori Sakari Wuolijoki, jotka ovat haastattelun perusteella laatineet tämän kirjoituksen ja siihen kuuluvat alaviitteet.